R. Slotboom

Kinderen tijdens de Japanse bezetting en de Bersiap

Gastdocenten vertellen over hun jeugdervaringen in Nederlands-Indië

Op 15 augustus 1988 onthulde koningin Beatrix in Den Haag het Indische monument, 'als teken van het ondergane leed en symbool van de strijd tegen onderdrukking en terreur.' Meer dan veertig jaar heeft het geduurd voordat het monument er kwam. Veertig jaar, waarin de kinderen van toen hun verhaal over de Japanse tijd niet kwijt konden of niet kwijt mochten. Maar daar komt langzaam verandering in, mede op initiatief van de Werkgroep Jeugdvoorlichting van de Vereniging 'Kinderen uit de Japanse bezetting en de Bersiap 1941-1949'. De werkgroep bezoekt met gastdocenten scholen in het voortgezet onderwijs.

Donderdagmorgen half negen op het Edith Stein College te Den Haag.
De leerlingen van Havo-5 kijken nog enigszins slaperig uit hun ogen en zitten in carré-vorm in de klas. Aan de muur hangt een getekende poster van het nieuwe gebouw van de Tweede Kamer. Mevrouw Suverkropp, lid van de Werkgroep Jeugdvoorlichting, schrijft intussen een paar jaartallen op het bord. Zij is één van de dertig gastdocenten die - verspreid over het gehele land - vertellen over hun ervaringen als kind tijdens de oorlog in Nederlands-Indië.
Gebocid luisteren de leerlingen naar het verhaal over de belevenissen van een leeftijdgenote in een voor hen ver land en ver verleden. Een uur lang is het niet meer zo ver weg en niet meer zo lang geleden.

De Werkgroep Jeugdvoorlichting

Enkele dagen eerder vertelt mevrouw Suverkropp in een interview met Kleio over de activiteiten van de Werkgroep Jeugdvoorlichting. Zij beheert het secretariaat.
De werkgroep is voortgekomen uit de Vereniging 'Kinderen uit de Japanse Bezetting en de Bersiap 1941-1949'. Deze vereniging zet zich actief in voor mensen die als kind de oorlog in Nederlands-Indië hebben meegemaakt. '*Een aantal leden van de vereniging heeft besloten om vooral jongeren te vertellen over deze tijd*', aldus mevrouw Suverkropp.

Monument Jappenkamp te 's-Gravenhage.

Het initiatief voor de lessen gaat tot nu toe uit van de leden van de werkgroep. Zij nemen contact op met scholen om na te gaan in hoeverre men geïnteresseerd is in een bezoek.
In het kader van de geschiedenislessen zijn het veelal de bovenbouwklassen die bezocht worden. Op dat niveau zijn de leerlingen redelijk op de hoogte van de stof, waardoor het verhaal in een bepaalde context kan worden geplaatst. Uitgangspunt bij de lessen zijn de eigen levenservaringen van de gastdocent. Leerlingen kunnen zich gemakkelijk inleven in de verhalen. Het gaat niet over heldendaden van volwassenen of ingewikkelde militaire operaties, maar over dat wat kinderen destijds hebben beleefd. Wat gebeurde er met je vader en moeder, wat moest je als tienjarige voor werk doen in de kampen; mocht je eigenlijk wel spelen en zat je op school; en hoe was het leven als je niet in een kamp zat?

Het geschreeuw

Voor de kinderen had de Japanse bezetting begin 1942 direct veel consequenties, vertelt mevrouw Suverkropp. Het begon al met het veranderen van de jaartelling. In plaats van 1942 was het ineens 2602. Ook de klok ging anderhalf uur vooruit en er kwam ander geld. Voor de ouders kwam er een registratiebewijs, een 'pendafteran'.
In december 1942 ging het steeds sneller met het interneringsproces. Er kwamen mannen-, vrouwen- en jongenskampen en de gezinnen vielen uiteen. De jongens (tot 11 jaar) en meisjes bleven bij hun moeder. Vanaf tien jaar had iedereen werk in de kampen. De kinderen moesten helpen in de gaarkeuken, groentetuinen aanleggen of hout sjouwen. '*En dan het schoonmaken. Het werd natuurlijk heel gauw vuil en de Japanners waren heel bang voor infectie. Het moest er altijd heel erg schoon uitzien*', aldus mevrouw Suverkropp. '*Als kind werd je heel angstig. Wanneer een Japanner iets tegen je zei, verstond je het absoluut niet. Niemand begreep het. De toonhoogte van hun praten was namelijk ook zo anders dat je het ervaarde als een constant schreeuwen. De ene keer werd er iets geschreeuwd en gebeurde er niets en een andere keer werden er direct een paar vrouwen verschrikkelijk geslagen. En dan wist je nog niet wat er gevraagd was.*'

De honger maakte de kinderen apathisch. Ze deden eigenlijk niets meer en dachten alleen nog maar aan het moment waarop

Ik ben een kind uit een kamp
een der naamlozen
die
zonder het te willen
eens gedwongen werd
te buigen voor macht
en die nog steeds niet heeft geleerd
dat buigen
niet meer noodzakelijk is
niet meer een moeten
alleen maar iets
wat je kan doen
uit eigen vrije wil

Audy

ze in de gaarkeuken eten mochten halen. Oudere kinderen konden nog fantaseren over hoe je lekker eten kon koken, de heel jonge kinderen wisten niet eens wat dat was. Clandestien onderwijs kwam wel voor, maar verschilde sterk per kamp. In het ene kamp liet de Japanner de gevangenen meer met rust dan in het andere kamp.

De toestand van de Indische Nederlanders buiten de kampen was niet veel beter. Ze werden gediscrimineerd door de Japanners en uitgestoten door de Indonesiërs. Kinderen probeerden met hand- en spandiensten de eigen familie in leven te houden.
Het einde van de oorlog betekende voor de mensen in de kampen geen bevrijding. Van de Japanners kreeg men aanvankelijk niets te horen. Slechts de dubbele portie eten deed vermoeden dat er iets veranderd was. Uiteindelijk drong de waarheid door, maar zo vertelt mevrouw Suverkropp: '*De Jap zei: 'De deuren staan open, je mag er wel uit, maar ik zou het niet aanraden*'.
Wat was er gebeurd?

De Bersiap

Het is goed om hier enkele algemene historische feiten op een rijtje te zetten.

Nederland was na de Japanse capitulatie op 15 augustus niet in staat om het gezag in Nederlands-Indië weer op zich te nemen. Omdat de Amerikanen problemen voorzagen met de Indonesische nationalisten, lieten zij het herstel van de orde over aan de Britten.
Tot ieders verbazing riepen Soekarno en Hatta op 17 augustus 1945 de Republiek uit. Terwijl een deel van de nationalisten op basis van overleg de onafhankelijkheid wilden bereiken, grepen met name georganiseerde groepen jongeren (de pemoeda's) naar de wapens. Dat was het begin van de zogenaamde Bersiap-tijd. 'Bersiap' betekent zoiets als 'Weest paraat', en was de strijdkreet van de pemoeda's. Zij richtten hun terreur op de Nederlanders, de Indische-Nederlanders en de Ambonezen. Met name in de gedeelten die voor de Britten ontoegankelijk waren, vielen hierdoor veel slachtoffers.
De pemoeda's gingen op de meest gruwelijke manier te keer. Interneringskampen werden aangevallen, hele gezinnen sadistisch gemarteld en om het leven gebracht. De Britten probeerden om mensen uit de gevaarlijke zones te evacueren. Maar zelfs deze transporten bleken niet altijd veilig. Zo vielen er op één transport meer dan honderd doden toen de vrachtwagens door de pemoeda's in brand werden gestoken.

De evacuatie van de Nederlanders en Indische-Nederlanders naar Batavia kwam begin 1946 goed op gang en duurde tot mei 1947. Het totaal aantal slachtoffers van de Bersiap-periode bedroeg uiteindelijk meer dan 3500.

De toestand was bijzonder chaotisch tijdens deze Bersiap-periode, aldus mevrouw Suverkropp. '*Tijdens de bezettingsperiode waren de mensen zo vaak heen en weer getransporteerd dat men niet meer wist waar de eigen familie zat.*'
Op zoek gaan naar die familie was niet zonder risico: '*Een trein van Batavia naar Bandung met veel mensen uit kampen die probeerden naar hun familie terug te gaan, werd overvallen, waarna alle Europese inzittenden werden vermoord.*'

Dubbele bonnenvreter

Na de evacuatie uit de kampen keerden de eerste mensen terug naar Nederland. Zo ook mevrouw Suverkropp. In het Suezkanaal kregen de kinderen allemaal dezelfde bruine winterjassen, met als gevolg dat ze in Nederland direct herkend werden. Menigeen werd voor 'pindachinees' of 'dubbele bonnenvreter' uitgescholden. Hun verhaal konden ze niet kwijt. '*Maar wij moesten bloembollen eten en bij ons*

Mevrouw Suverkropp in een klas van het Edith Steincollege.

zijn alle ruiten stuk.' hoorde men van de klasgenoten. De achterstand op school was enorm. De kinderen kwamen dan ook terecht tussen leerlingen die veel jonger waren, niet alleen lichamelijk, maar ook en vooral geestelijk.

Tot zover het verhaal over de ervaringen van de kinderen uit Nederlands-Indië.

Weinig kennis

Op de vraag hoe het eigenlijk gesteld is met de kennis van de leerlingen over dit onderwerp, antwoordt mevrouw Suverkropp dat men er eigenlijk niet zoveel van weet. Er is altijd wel iemand in de klas wiens opa of tante in Indië is geweest, maar daar houdt het meestal bij op. Zij hoopt dan ook dat de docenten de leerlingen een beetje voorbereiden op het bezoek: '*Anders zijn ze zo paf over hetgeen ze horen, dat ze helemaal niet aan vragen toekomen*'.

De ruimte voor dat laatste is er overigens wel. Over het algemeen duurt het verhaal veertig minuten en wordt de rest van de tijd aan vragen besteed. Een duidelijk patroon in de soort vragen is er volgens mevrouw Suverkropp niet. Soms wil men meer weten over bijvoorbeeld het eten of de werkzaamheden in de kampen. Op andere momenten komen meer intieme zaken aan bod. Dan vragen de leerlingen naar de manier waarop men na de oorlog het kampverleden verwerkte.

Wat hoopt de Werkgroep te bereiken met het vertellen over de persoonlijke ervaringen in Nederlands-Indië?
In eerste instantie wil men natuurlijk dat de gebeurtenissen van toen niet worden vergeten. In de geschiedenisboekjes staat over het algemeen niet zoveel over deze episode. Daarnaast gaat het om een dieper liggende gedachte. Door te vertellen over hun ervaringen willen de gastdocenten overbrengen wat oorlog voor mensen betekent. Niet om medelijden te wekken of een politiek verhaal te vertellen, maar om een bijdrage te leveren aan het denken over tolerantie en individuele verantwoordelijkheid.

Informatie

Alhoewel de gastdocenten tot nu toe meestal zelf de scholen benaderen, is het uiteraard mogelijk om voor een lesbezoek contact op te nemen met de Werkgroep Jeugdvoorlichting.
Voor informatie kunt u terecht bij het sekretariaat of de
koördinator van de lessen.

Sekretariaat:
Mw. C. Suverkropp
Copernicusstraat 103
2561 VS Den Haag
Tel. 070 - 3650788

Coördinator lessen:
L.J. Sprey
Van Alkemadelaan 1070
2597 BK Den Haag
Tel. 070 - 3543494

Mevrouw Suverkropp: '*Ik heb het idee dat wij de kinderen er een beetje op attent kunnen maken dat onverschilligheid van mensen juist de jeugd heel erg treft. We hopen dat ze daarover nadenken en geen meelopers worden.*'

's-Gravenhage, 21 November 1948.

Aan de Kinderen, die geinterneerd geweest zijn.

Kindelijk kan ik jullie vertellen, dat ik veel aan je gedacht heb, in dien bangen tijd, toen de Japanners jullie in kampen opsloten en je het soo slecht had.

Men heeft mij verteld van je opgewektheid en hulpvaardigheid voor Moeder en Vader.

Beste Kinderen, ik ben trots op jullie, dat je je soo dapper hebt heengeslagen door al wat moeilijk wee en soodoende krachtig hebt medegewerkt voor onze goede zaak.

Nu wensch ik jullie allen blijder dagen toe.

